

BIBLICUM ŚLĄSKIE

KURS ZASADNICZY

Wykład XIX - Wymiar teologiczny oraz znaczenie Księgi Kapłańskiej w historii zbawienia cz. I

Można by rzec, że cała Księga Kapłańska jest jednym wielkim traktatem teologicznym. Za każdym gestem liturgicznym, rytuałem czy formułą stoi jakaś konkretna koncepcja teologiczna. Poszczególne elementy tego traktatu: grzech, ekspiacja, ofiara, czystość i świętość nakładają się na siebie i wzajemnie się uzupełniają. Nie ulega wątpliwości, że kluczowym jest tu pojęcie świętości. Nade wszystko mowa jest o świętości Boga, ale w relacji do niej rozwija się także temat świętości przestrzeni, czasu, działania, przedmiotów i oczywiście ludzi, którzy pragną trwać w relacji z Bogiem w ramach tak ukształtowanej rzeczywistości. Świętość pozostaje w ścisłej relacji do czystości rytualnej. Oba pojęcia, choć bliskoznaczne, *sensu stricte* nie wyrażają tego samego.

1. Świętość

Świętość to nade wszystko jeden z przymiotów Boga. Odniesiony do czegokolwiek czy kogokolwiek poza Nim, oznacza manifestację tej Jego świętości w obrębie stworzenia. W tekstach kapłańskich pojęcie świętości ma różne odcienie znaczeniowe. Jego podstawowy sens wyraża ideę odseparowania, wydzielenia. „Święty” oznacza więc najpierw „wyjęty ze sfery normalnego zastosowania”, „traktowany ze specjalną troską”, „przynależny do sanktuarium”. W takim też znaczeniu używany jest głównie w odniesieniu do kultu i rytuałów. Może mieć jednak również sens moralny. Rozróżnienie to ma duże znaczenie dla zrozumienia idei teologicznych obecnych w Księdze Kapłańskiej. Część badaczy uważa jednak, że właśnie tu jest ono zbędne i Księga Kapłańska postuluje, iż należy dążyć do harmonizacji kultycznego i etycznego wymiaru świętości. Powrót do Boga nie odbywa się bowiem automatycznie, przez sam akt kultowy. Musi mu towarzyszyć wola i konkretna postawa samego zainteresowanego (Kpł 19,18; 21,8; 22,9.32).

W sekcji poświęconej czystości rytualnej (Kpł 11-15) rdzeń hebrajski opisujący świętość (*qdš*), pojawia się tylko trzy razy (Kpł 11,44-45; 12,4; 14,13). We wszystkich tych miejscach koncepcja „tego, co jest święte” stoi w opozycji do „tego, co jest nieczyste”. Jednak tylko w dwóch ostatnich sens tego pojęcia ma wymiar czysto rytualny. W pierwszym z nich znaczenie pojęcia „święty” jest poszerzone i wychodzi poza obszar wyznaczony przez tematykę rozważaną w Kpł 11-15 (czystość rytualna). Dotyka także problemów życia społecznego zawartych w Kpł 17-26. Czystość rytualna jest w tej ostatniej części postrzegana w perspektywie właściwej postawy moralnej. Wynika ona z

praw odnoszących się do relacji seksualnych (Kpł 18,6-23; 20,10-14), konsultowania wróżbitów i praktykowania nekromancji (Kpł 19,31; 20,6), czy ofiar składanych Molochowi (Kpł 18,21; 20,3-5). Praktyki te, choć nie mają bezpośredniego związku z kontaktowaniem się z tym, co nieczyste w sensie materialnym, to jednak czynią nieczystym tego, kto je wykonuje. W tym kontekście świętość nie ogranicza się tylko do przestrzeni sanktuarium i kapłanów, ale obejmuje cały lud. Jahwe jest więc tym, który uświęca (Kpł 20,8; 21,15.23; 22,9.16.32) i wymaga od Izraelitów świętości (Kpł 19,2; 20,7.26; 21,6; por. 11,44-45). Wymóg ten wynika z faktu wyzwolenia z niewoli egipskiej (Kpł 22,32-33). W konsekwencji świętość oznacza także wydzielenie. W tym sensie Izrael powinien wyróżniać się na tle od innych narodów (Kpł 20,24-26) i nie postępować tak, jak one (Kpł 18,3-4). Idea separacji jest fundamentalna dla teologii zawartej w kapłańskim opisie tworzenia (Rdz 1), gdzie oddzielanie, klasyfikacja i porządkowanie stanowią fundamentalne działania Boga Stwórcy.

2. Teologia rytuału ofiarniczego (Kpł 1-7)

Rytuał ofiarniczy swój teologiczny wymiar znajduje w słowie *qorbān* (Kpł 1,2). Jego rzeczownikowa forma pojawia się w kontekście kultowym jedynie w Księdze Kapłańskiej, Liczb i Ezechiela (79 razy). Zwykle rozumie się ją w sensie „daru/ofiary”. Jednak pochodzenie od samego rdzenia (*qrb*) sugeruje szersze rozumienie w sensie „zbliżyć się” lub „zbliżyć coś”. W ogólnym znaczeniu pojęcie to dotyczy zarówno materiału ofiarniczego (Kpł 1,3), jak i samej służby na rzecz Jahwe (Lb 31,50). W ramach rytuału kultowego wierzący przynosi zarówno zwierzęta bez skazy (Kpł 1,3), jak i inne produkty np. najlepszą mąkę (Kpł 2,1). Wszystkie one poprzez czynności ofiarnicze mają zamienić się w woń miłą Bogu (Kpł 2,2), rzecz najświętszą (Kpł 2,3). W ten sposób to, co przynależy do sfery codziennego życia ofiarodawcy, zamienia się w coś, co zaczyna przynależać do Boga i staje się dzięki temu elementem *sacrum*. Miejszem transformacji, a zarazem miejscem spotkania Boga ze swoimi wiernymi, jest więc ołtarz (por. Wj 29,43). Nie trzeba już wspinać się na świętą górę, jak czynił to Mojżesz (Wj 19,8.20.24), wystarczy zbliżyć się do ołtarza. Mając w pamięci wysiłek, jaki Mojżesz włożył w to, aby „zatrzymać” Boga przy Jego ludzie (Wj 33,12-17) i przyczyny dla jakich Jahwe chciał się od niego oddalić (grzech: Wj 32,30-31), należało zadbać o trwały sposób przewycięzania grzesznej kondycji człowieka przejawiającej się w sferze życia codziennego. Sam Bóg więc instruuje o sposobie zaradzenia temu problemowi i wskazuje kultowy sposób przewycięzania grzechu. Nie chodzi tu jednak przede wszystkim o rytuał jako taki, a o jego teologiczne i symboliczne znaczenie. Każda ofiara ma swoje specyficzne cechy, ale wszystkie one pokrywają się w zasadniczych aspektach. Oczywiście staje się to, kiedy zachodzą one po kilka na raz w ramach jednego rytuału (por. Kpł 6; 9; 16). Jedne ofiary uświęcają (Kpł 1-3), inne oczyszczają (Kpł 4-6) m.in. poprzez składanie ofiar ekspiacyjnych i

ofiar za grzechy. Ich kumulacja w ramach jednego rytu pozwala osiągnąć wielki symboliczny efekt.

Tematowi ekspiacji Księga Kapłańska poświęca wiele miejsca (Kpł 4-6; 16-17). Oznacza to, że mimo poczucia bliskiej relacji pomiędzy Bogiem i Izraelem, jest pomiędzy nimi także nieustanne doświadczenie grzechu. Bóg jednak w sposób stały gotów jest go przebaczać, akceptując tę „niestałość” w relacji ze swoim ludem. Istota teologii ekspiacji wyrażona jest w Kpł 17,11: „Bo życie ciała jest we krwi, a **Ja dałem ją dla was na ołtarzu, aby dokonywała prześlagnania** (*kpr*) za wasze życie, ponieważ ta krew jest **prześlagnaniem** (*kpr*) za życie”. Bóg więc pozwolił swoim wiernym, aby we krwi, symbolu najbardziej wymownym, znaleźć remedium na grzech i jego konsekwencje. Czy jednak sama siła witalna krwi ma w sobie moc przekreślić skutki obecnego w wiernych grzechu, przywrócić mu przystęp do ożywiającej go przestrzeni Bożego działania? Nie chodzi tu, jak się często uważa, o krew ofiar jako taką. Powyższe słowa odnośnie roli krwi, należy zrozumieć raczej bardziej ogólnie. Recz idzie o sens tego, co zachodzi na ołtarzu. Nie tyle sama krew spełnia tu rolę środka ekspiacyjnego za grzechy, ile znaczenie jakie Jahwe jej nadaje. Sprawia On, że krew zwierząt wylana na ołtarzu staje się czymś w rodzaju zastępczej śmierci. W efekcie, jak stwierdza wybitny egzegeta Jacob Milgrom, sens jest taki, że „to nie ty dajesz mi krew, ale ja daję krew (życie) tobie”. Idąc dalej za wnioskami tego badacza można sens całego rytuału opisać następująco: „Krew zwierząt – chronionych w kapłańskich przepisach z Rdz 9,1-7 przed przemocą ze strony człowieka – w obecnym miejscu (Kpł 17,11) – otrzymuje, jako siedlisko życia, moc ekspiacyjną. Bóg *daje* ją na ołtarzu. Tekst w. 11 wyraźnie stwierdza, że to Jahwe ją *dał* jako środek ekspiacji swojemu ludowi. **Krew na ołtarzu nie jest darem dla Boga!** Przeciwnie, jest darem dla ludu Przymierza”.

Ideę ekspiacji w Księdze Kapłańskiej wyraża rdzeń *kpr*. Jego etymologiczne pochodzenie nie jest do końca wyjaśnione. Sugeruje się akadyjskie słowo *kuppuru* – *zmazywać/wymazywać*; arabskie *kafara* – *zakrywać* i hebrajskie: *kōper* – *okup*. W praktycznym zastosowaniu rdzeń ten wydaje się wyrażać przede wszystkim swego rodzaju kwintesencję całego rytuału ekspiacyjnego. Obejmuje sobą ideę rekompensaty (razem ze spalaniem tłuszczu por. Kpł 4,19), jest synonimem oczyszczenia (Kpł 16,30), uświęcenia (Wj 29,36-37; Kpł 8,15; 16,19-20) i noszenia winy za kogoś (Kpł 5,1; 25,6). W efekcie zasadniczy sens wyraża się w stwierdzeniu: powstrzymać słuszny gniew Boga i jego konsekwencje.

Kult nie odbywa się jednak bez kapłanów. Aaron i jego synowie zostali wybrani przez Boga do tej posługi. Wymaga się od nich jednak większego udziału w świętości Boga, niż ma to miejsce w wypadku zwykłych wiernych (Kpł 8-9). Przypadek dwóch synów Aarona, którzy zginęli w pierwszym dniu swego posługiwania (Kpł 10), jest ostrzeżeniem wobec nich, że służba ta nie jest wolna od niebezpieczeństw. Przywileje wynikające z kapłaństwa mają więc

swoją paralelę w związanych z nimi większych obowiązkach i większej dyscyplinie moralnej. W tym sensie wskazania uszczegóławiające kwestie świętości kapłanów i składanych przez nich ofiar z rozdziałów 21-22, choć umieszczone są w ramach Kodeksu Świętości, to uzupełniają w istotny sposób przesłanie teologiczne z rozdziałów 8-10, gdzie opowiada się o pierwszej ofierze i konsekwencjach niewłaściwego zachowania w tej dziedzinie.

Podsumowanie

Świętość to kategoria przynależna Bogu. Oznacza Jego nieporównywalność i transcendentny charakter Jego istnienia w stosunku do sfery określanej jako *profanum*. Świętość Boga udziela się jednak także Jego stworzeniom poprzez akty kultu oraz zachowywanie określonych norm. W Księdze Kapłańskiej zakres *sacrum* nie ogranicza się wyłącznie do przestrzeni kultowej. Wymóg świętości dotyczy w praktyce każdej dziedziny życia.